

**MTTDA QABUL QILINGAN "BOLAJON" VA "ILK QADAM" O'QUV DASTURLARINING
TA'LIM SIFATIGA TA'SIRI**

Ergasheva Zarnigor
Qo'qon universiteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi
3-kurs talabasi,
Imomaliyeva Musharrafxon Ilhomjon qizi
O'zRFA doktoranti

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim tizimi rivojlanishining hozirgi kundagi holati va sohada olib borilayotgan islohotlar haqida malumotlar, tavsiya va xulosalar keltirilgan bo'lib ushbu jarayonda "Bolajon" va "Ilk qadam" dasturining maktabgacha talim tashkilotlarida qo'llanilishi, bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish yo'lidagi muammolar, ularni bartaraf etish hamda istiqbolini belgilash yo'lidagi fikr va mulohazalar, jumladan, o'quv dasturlarni takomillashtirish hamda ularning ta'lim sifatiga ta'siri haqida ham malumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, "Bolajon", "Ilk qadam" davlat dasturi, bola, rivojlanish, ta'lim, tarbiya, o'quv dasturi, davlat ta'lim standarti, bilim, ko'nikma, malaka, kompetensiya, kasbiy sifat, mantiqiy fikrlash, metod, texnologiya va b.q.

Maktabgacha ta'lim tizimi sohasiga muhtaram prezidentimizning alohida e'tiborlari ushbu soha rivojlanishini ta'minlab berdi. Prezidentimiz maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirishga qaratilgan masalalar yuzasidan juda ko'p qarorlar hamda farmonlar chiqardilar hamda amaliyotga joriy qildilar. Prezidentimizning ushbu soha haqidagi: "Hayotimizda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan ta'lim-tarbiya tizimi haqida gapirganda, Abdulla Avloniy bobomizning dono fikrlarini takror va takror aytishga to'g'ri keladi: ta'lim-tarbiya – biz uchun hayot-mamot masalasidir, dedi Prezident. Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron-bir o'zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni, millatning sog'lom genofondini tayyorlash, avvalo, maktabgacha ta'lim tizimidan boshlanadi"[1,1].

Barchamizga ma'lumki, maktabgacha ta'lim tizimining rivojlanishi bilan birgalikda tarbiyalash dasturi ham takomillashib boradi. "Ilk qadam" davlat dasturidan avval, mustaqillik yillaridan so'ng "Uchinchi ming yillikni bolasi" va "Bolajon" davlat tayanch dasturlaridan foydalanib kelganimiz. Lekin rivojlanayotgan davlatlar qatoridan rivojlangan davlatlar ro'yxatiga kirishimiz uchun eng avvalo aqliy jihatdan rivojlanishda to'xtamaydigan yoshlarni tarbiyalash bizning asosiy burchimiz hisoblanadi. Huddi shuni inobatga olgan holda hozirda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilk qadam" davlat o'quv dasturidan foydalanib kelmoqdamiz. Dastur hozirgi zamon talablariga to'la mos kelishini bolalarning rivojlanishi xaritalari asosidagi kuzatishlarimiz tasdiqladi.

Biz 2010-yildan 2018-yilgacha bo'lgan davr mobaynida foydalanib kelgan "Bolajon" tayanch davlat o'quv dasturi "Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari" asosida ishlab chiqilgan. "Bolajon" tayanch davlat o'quv dasturida ilk yoshdan 6—7 yoshgacha bo'lgan bolalarni jismoniy, ijtimoiy-hissiy, nutq, o'qish va savodga tayyorlash, aqliy fivojlantirish bo'yicha pedagogik vazifalar asosida har bir yosh guruh bolalari o'quv yili oxiriga kelib egallashlari lozim bo'lgan bilim, malaka va ko'nikmalarining zaruriy hajmi berilgan.

Zamon shiddat bilan rivojlangani sari bolalarda ham akseleratsiya jarayoni tezlashdi. Ushbu jarayondagi o'zgarishlarni ijobiy tomonga yo'naltirish uchun endilikda "Bolajon" davlat tayanch dasturini murakkablashtirish yoki uning o'rniga hozirgi zamon talablariga mos keladigan yangi dasturni ta'lim jarayoniga tadbiiq etish lozim edi. Ushbu vazifa ijobiy tarzda

hal etildi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining bolalar jamg'armasi YUNISEFning O'zbekistondagi vakolatxonasi texnik ko'magi yordamida yaratilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarining "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi yaratildi va amaliyotga tadbiiq etildi. Ushbu dasturning dastlabki namunasi 2018-yilda foydalanishga topshirilgan edi. Lekin bolalarni aqliy rivojlanishi takomillashib borayotgani uchun uni yanada murakkablashtirish vazifasini hal etish lozim edi. Ushbu masala ijobiy hal etildi va 2022-yilda takomillashtirilgan "Ilk qadam" davlat dasturi foydalanishga topshirildi [2,2].

"Bolajon" tayanch davlat o'quv dasturi o'z davrining eng yaxshi dasturi bo'lgan deb ayta olmaymiz. Lekin ushbu dastur tuzilganidan keyin ta'lim sifatida bir muncha yangilanishlar yuz berdi. Ushbu dasturning afzalliklari va kamchiliklarini "T" sxemasi orqali yoritib beramiz.

KAMCHILIKLARI	AFZALLIKLARI
1. Dasturning dolzarbligi yoritilmagan; 2. Dastur xalqaro talablarga javob bermaydi; 3. Dasturda bolaning rivojlanish kompetensiyalari inobatga olinmagan; 4. Dasturda rivojlanish markazlarining ahamiyati yoritib berilmagan; 5. Dasturda inklyuziv ta'lim ga e'tibor berilmagan.	1. Dasturning maqsadi va vazifalari aniq belgilab berilgan; 2. Dastur mazmuni to'la yoritib berilgan; 3. Dasturdan foydalanish qulayligi tarbiyachilar uchun ahamiyatli; 4. Dastur milliy qadriyatlarimizni va rivojlanishning o'ziga xosligini mutlaq jamlagan holda yaratilgan; 5. Dasturdagi indikatorlarni bolalar o'zlashtirish darajasi yuqori bo'lgan.

Zamonamizning rivojlanishi akseleratsiya jarayonida yanada tezlashib ketdi. **Akseleratsiya bu-** bolalar va o'smirlarning aqliy va jismoniy ravishdan rivojlanishining tezlashuvidir. Akseleratsiya jarayoni O'zbekistonda ham kuzatildi. Ushbu jarayonning ijobiy va salbiy tomonlari haqida fikr yuritib o'tamiz.

Ijobiy tomonlari: aqliy o'sish, ta'lim olish, yoshiga nisbatan o'zlashtiradigan bilimlarning murakkablashishi, jismoniy va ruhiy jihatdan rivojlanib borayotgan yoshlarni ilm olishlari tezlashib ketishi akseleratsiya jarayonining ijobiy tomoni hisoblanadi.

Salbiy jihatlari: bolalarda bo'y o'sishi hamda vazn ortishi jarayoni ham tezlashishi oqibatida, ayrim bolalarda yoshligidan normadan ortiqcha semizlik jarayonlarining kuzatilishi, o'smir bolalardagi jinsiy rivojlanishning ham tezlashib ketishi hozirgi jamiyatimizda akseleratsiya jarayonining salbiy oqibatlarini keltirib chiqarmoqda.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilk qadam" davlat o'quv dasturini qo'llash bo'yicha SWOT tahlili

S – afzalliklari	W – kamchiliklari
Tarbiyachi faoliyatini sosnlashtiradi; Rivojlantiruvchi muhitni tashkil qilishda amaliy yordam mavjud; Tarbiyachilar uchun ish rejalarini tuzish va yurutish haqida ma'lumotlar; Rivojlanish markazlarining joylashuvi va rivojlantiruvchi ta'lim muhiti uchun resurslarning namunaviy ro'yxati mavjud.	"Ilk qadam" davlat o'quv dasturidagi kamchiliklar yillar davomida, uzliksiz ta'lim tizimida qo'llash jarayonida aniqlaniladi.

O - imkoniyatlar	T- tahdidlar
<p>Inklyuziv ta'lim olish mavjud bo'lib, tengdoshlari ichida ta'lim olish imkonini beradi;</p> <p>Ta'lim jarayonida bolalarda tanlash imkoni mavjudligi ta'lim jarayonini rivojlanishini ta'minlaydi;</p> <p>Rivojlantiruvchi ta'lim muhitidan foydalanish imkonini beradi;</p> <p>Kun tartibining belgilab qo'yilganligi ta'lim olish jarayoni uchun qulayliklar tug'diradi.</p>	<p>Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida dasturdan foydalanmaslik ta'lim sifatining pasayishiga sabab bo'ladi;</p> <p>Nuqsoni mavjud bolalarni tengdoshlari qabul qilmaslik holatlari kuzatilishi mumkin (inklyuziv ta'lim);</p> <p>Ayrim tarbiyachilar "Ilk qadam" davlat o'quv dasturidan oqilona foydalana olmasliklari, ta'lim tizimida sustkashlikni keltirib chiqaradi.</p>

Boshlang'ich va maktabgacha yoshdagi bolalarni sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrab olishni kengaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi hukumati mamlakatimizda maktabgacha ta'limni rivojlantirishning besh yillik Davlat dasturi va yo'l xaritasini ishlab chiqdi:

1. Maktabgacha ta'limni rivojlantirish bo'yicha davlat vazifalarini bajarish uchun Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi.

2. Maktabgacha ta'lim Yunisefning asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, u O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'limni rivojlantirish bo'yicha sa'y-harakatlarida texnik yordam ko'rsatmoqda. Maktabgacha ta'lim vazirligi va Yunisefning 2018 yilgi qo'shma yillik rejasi qator tadbirlarni o'z ichiga oladi. Ushbu rejaning yutuqlaridan biri - "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim bo'yicha vakolatli yo'naltirilgan davlat o'quv dasturini ishlab chiqish, shuningdek, respublika tomonidan tasdiqlangan boshlang'ich va maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish bo'yicha davlat talablarini yangilash. Ushbu ikkita hujjat maktabgacha ta'lim tizimidagi maktabgacha ta'lim tarbiyachilari va o'qituvchilari tomonidan turli xildagi har bir bolaning yuqori sifatli ta'lim olishini ta'minlash uchun qo'llanma sifatida foydalanadigan asosiy hujjatlardir.

Tadqiqotimiz natijalariga qaraydigan bo'lsak, tahlil va o'rganish natijalari hozirgacha ta'lim tizimimizda saqlanib kelayotgan muammolar borligini ko'rsatmoqda.

Jumladan:

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarida malakali pedagoglarning yetishmasligi, ularni tayyorlashda amaliyotga joriy etilgan o'quv reja va dasturlarining yaratilishida sohadagi islohotlar to'liq inobatga olinmasligi hamda ular mazmunan eskirganligi;
- bolalarning nazariy va amaliy bilimlarini mustahkamlashda hamda iqtidorli yoshlarning kreativ g'oyalarni amaliyotga tatbiq etilishida tizimli va innovatsion faoliyat to'g'ri yo'lga qo'yilmaganligi;
- -tarbiyachilar tomonidan bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'quv mashg'ulotlari tashkil etilmaganligi;
- tarbiyachilar tomonidan innovasion pedagogik texnologiya va metodlarini amaliyotga keng joriy etilmasligi;
- maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasida o'zaro hamkorlik to'liq yo'lga qo'yilmaganligi;
- mashg'ulotda bolalarga bahslashish, o'zining fikrini bayon etishga imkon juda kam berilishi; ayrim mashg'ulotlarda tarbiyachilar eski ma'lumotlarni takrorlash bilan cheklanib qolayotganligi, ularning talab darajasida tayyorgarlik ko'rmaganligi, bilim va kasb saviyasining pastligi jiddiy muammo bo'lib qolmoqda, kompetentliklari esa yetarli darajada emasligi sezilmoqda.

Bu muammolarni bartaraf etish tarbiyachilarning malakasini muntazam oshirishni, bunda alternativ usullarni qo'llash hamda tinimsiz izlanishlarini yo'lga qo'yish kabi vazifalarni amalga oshirishni taqozo etadi. Bu o'z navbatida tarbiyachiga katta mas'uliyat yuklaydi.

Hozirda o'quv dasturi mazmuni va strukturasi qayta ko'rib chiqish juda muhim. U tarbiyachi uchun "ko'zgu" vazifasini bajarishi lozim. Chunki, inson ko'zgu (oyna)ga qarab o'zining butun bir vujudini ko'radi. Shuning uchun ham tarbiyachi o'z yo'nalishi bo'yicha o'quv dasturiga qarab, butun bir faoliyatini, mashg'ulotda bolalarga yetkazishi lozim bo'lgan jarayon borishini, unda amalga oshirishi lozim bo'lgan vazifalarni eslaydi. **Lekin, amaldagi "Bolajon" tayanch davlat o'quv dasturlarida o'ziga yarasha kamchiliklar mavjud:**

- kirish qismida dasturning dolzarbligi va ahamiyati to'liq ochib berilmasligi;
 - dasturni o'qitishda maqsad va vazifalarning chuqur, aniq yoritib berilmasligi yoki haddan tashqari ko'pligi;
 - bolalarga qo'yilayotgan malaka talablarining bugungi kun talablari asosida shakllantirilmaganligi, bu borada ishlab chiqaruvchilar bilan o'zaro hamkorlikning yaxshi yo'lga qo'yilmaganligi;
 - guruhdan-guruhga o'tishda yoki bolalarda malaka talablarini egallaganlik darajasini aniqlovchi mezonlar va ko'rsatkichlarning ishlab chiqilmaganligi;
 - malaka talablarini ishlab chiqishda bolalarning kasbiy sifatlari (mustaqillik, ijodkorlik, tadbirkorlik, tashabbuskorlik) hamda mantiqiy fikrlash operatsiyalari (tahlil qila olish, klassifikatsiyalash, solishtirish, taqqoslash, umumlashtirish, xulosa chiqarish, amaliyotga joriy etish kabi) kabi omillarga deyarli e'tibor berilmasligi;
 - o'quv dasturlari strukturasi yangilash va o'zgartirish zaruriyati;
 - o'quv jarayonini, mashg'ulotni loyihalash mexanizmlarini kiritish zaruriyati;
 - pedagogik va axborot texnologiyalarining hamda erkin ta'limning to'g'ri talqin etilmaganligi;
 - foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxatiga yillar bo'yicha chegara qo'yilganligi va boshqalar.

Maktabgacha ta'limda biz foydalanib kelayotgan "Bolajon" tayanch davlat o'quv dasturi ham zamon talablariga javob berolmagani uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturiga almashtirildi.

Avvalo bir jihatga alohida to'xtalish lozimki, bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash jarayoni oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarning bajarilishiga erishish «Ilk qadam» dalat o'quv dasturi asosida amalga oshiriladi.

Davlat talablari asosida tuzilgan «Ilk qadam» dalat o'quv dasturiga asosan maktabgacha yoshdagi bolalarning ota-onalari, tarbiyachilari hamda o'zlari uchun turli sohalar bo'yicha dasturlar, qo'llanmalar, tavsiyalar, qiziqarli kitoblar, aqlan va jismonan rivojlantirishga yordam beradigan turli-tuman o'yinchoqlar va ta'lim tarbiya qurollari yaratiladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tizimida ushbu dasturni qo'llash umumiy miqyosdagi amaliy tajriba hisoblanadi va ushbu tizimni qo'llashda mamlakatimizdagi boshqa talim tizimlari va ijtimoiy institutlarning integratsion faoliyati zarurdir. Zero bir bolaga yeti mahalla ota-ona degan naql bejizga xalqimiz orasida mashhur emas. Shu nuqtai nazardan "Ilk qadam" davlat dasturining har bir maktabgacha talim muassasasida amaliyotga tadbiiq etilishi bugungi kundagi sohada amalga oshirilayotgan islohotlarni malum tizimga soluvchi omil sifatida faoliyat olib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2017-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5198-sonli farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda «2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ2707-sonli qarori.
3. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, O'zbekiston, 2017- yil.
4. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotlarining Davlat o'quv dasturi. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim muassasasining Davlat o'quv dasturi BMTning Bolalar jamg'armasi YUNISEFning O'zbekistondagi vakolatxonasi texnik ko'magi yordamida yaratildi va nashr etildi. T.: 2018.